

Un număr vechiu 2 lei

CURIERUL JUDICIAR

DOCTRINĂ — JURISPRUDENȚĂ — LEGISLAȚIUNE — ECONOMIE POLITICĂ — FINANȚE

Director : DIMITRIE ALEXANDRESCO

Decanul Facultății de Drept din Iași, fost Procuror-general la Inalta Curte de Casație

Prim-Redactor : EMANOIL DAN

Licențiat în drept, avocat

Redactor-proprietar : I. S. CODREANU

Licențiat în drept și științe de Stat, avocat

ABONAMENTUL

Pe an, în România, cu Tabla . . . 45 lei
 6 luni 20 »
 3 luni 10 »
 Streinătate 50 lei pe an, 25 pe 6 luni

Apare de două ori pe săptămână
 sub direcțiunea unui comitet

Abonamentele se plătesc totdeauna înainte

Redacția & Administrația
 București, CALEA RAHOVEI, 5
 Lângă Palatul Justiției
 = TELEFON 16/98 =

ERATA.— A se înlocui, în articolul «Semnăturile cambiare» din numărul precedent, cuvintele «firmă socială» prin «firmă comercială» în toate cazurile în care e vorba de comerciant — persoană fizică.

SUMAR

— Părerile d-lor N. Iorga și I. Peretz despre Pravila lui Vasile Lupu de d-l profesor S. G. Longinescu.

Rezumatele Jurisprudenței Curții noastre de casație

— Casație s. II: Pedepse. — Executare. — Contopire. — Aplicarea art. 40 c. penal.

Părerile D-lor N. Iorga și I. Peretz

despre

Pravila lui Vasile Lupu**Introducere**

Les Opinions de M-rs N. Iorga et J. Peretz

sur

Le Code de Basile Lupu**Introduction**

Am început cercetările de drept vechiu românesc în Ianuarie 1908 și pe la sfârșitul aceluiaș an am scos de sub tipar «Istoria dreptului românesc». Am auzit, că puțină vreme după aceea d-l I. Peretz, care făcea un curs liber de Drept Bizantin la Universitatea din București, în una din lecțiunile sale a criticat unele din încheierile scoase de noi din acele cercetări. Am așteptat, ca D sa să publice acea lecțiune, pentru ca să putem răspunde.—In 1909 am scos de sub tipar «Pravila lui Vasile Lupu și Prosper Farinaccius».—In 1910 d-nul I. Peretz, publicând «Le Code d'Eustratie» în Revue de Roumanie, ne a adus la cunoștință o parte numai din criticele sale de mai înainte; de aceea am așteptat mai departe.—La începutul anului 1912 am scos de sub tipar «Legi vechi românești și izvoarele lor». Am auzit iar, că la Congresul, pe care «Asociațiunea română pentru înaintarea și răspândirea științei» l'a ținut în Septembrie 1912 la Galați, d-l Peretz a făcut o comunicare, prin care reînvia o parte din criticele vechi și adăoga și altele nouă privitoare la toate lucrările noastre. Am așteptat, ca și această comunicare să fie publicată, pentru ca să răspundem.—In 1913 d-l N. Iorga în comunicarea «Vasile Lupu ca următor al împăraților de răsărit» făcută la Academia Română a dat a înțelege, că unele încheieri din unele lucrări ale noastre de mai sus trebuie să fie completate și îndreptate. Fiindcă aceste critice erau în strânsă legătură cu acelea, pe care auzisem, că

Nous avons commencé nos recherches de droit roumain ancien en janvier 1908 et, vers la fin de la même année, nous faisons paraître «L'Histoire du droit roumain». Peu de temps après, nous apprenions que M. J. Peretz, qui tenait à l'Université de Bucarest un cours libre de Droit Byzantin, avait critiqué dans une de ses leçons certaines des conclusions tirées par nous de ces recherches. Pour pouvoir lui répondre, nous avons attendu la publication de cette leçon.—En 1909 nous avons fait paraître le «Code de Basile Lupu et Prosper Farinaccius».—En 1910, M. J. Peretz, en publiant «Le Code d'Eustratie» dans la Revue de Roumanie ne porta à notre connaissance qu'une partie seulement des critiques qu'il nous avait adressées auparavant; aussi attendîmes-nous encore.—Au commencement de 1912 nous avons publié les «Anciennes lois roumaines et leurs sources». Nous apprenions de nouveau qu'au congrès tenu en septembre 1912 à Galatz par l'Association roumaine pour le progrès et la propagation de la science, M. J. Peretz avait fait une communication dans laquelle il renouvelait une partie de ses anciennes critiques et en ajoutait de nouvelles à l'adresse de tous nos travaux. Nous avons attendu pour y répondre que cette communication fût elle aussi publiée.—En 1913, M. N. Iorga, dans sa communication faite à l'Académie roumaine sur «Basile Lupu envisagé comme successeur des Empereurs d'Orient», donna à entendre que certaines conclusions de plusieurs de nos travaux

le făcuse d-l I. Peretz, n'am răspuns nici d-lui N. Iorga, ci am așteptat, ca d-l I. Peretz să publice mai întâi toate observațiile sale.—In sfârșit în luna Iulie 1915 punându-se în vânzare numărul jubiliar din «Arhiva», organul Societății științifice și literare din Iași, am găsit acolo publicată lucrarea d-lui I. Peretz «Pravila lui Vasile Lupu și izvoarele ei grecești». Abia acum am luat cunoștință de toate criticile, pe care D-sa le făcuse părerilor noastre și astfel putem răspunde atât d-sale cât și d-lui N. Iorga.

CAP. I

D-l N. Iorga, făcând la Academia Română, la 4 Octombrie 1913, comunicarea intitulată «Vasile Lupu ca următor al împăraților de răsărit în tutelarea patriarhiei de Constantinopole și a bisericii ortodoxe»¹⁾, se îndeletnicește și cu legiuirea acestui Domnitor «Cartea românească de învățatură dela pravilele împărătești», citează²⁾ cu acest prilej două din lucrările noastre, «Legi vechi românești și izvoarele lor» și «Părerile lui Vasile Lupu și Prosper Farinaccius» și spune, că Vasile Lupu la alcătuirea legiurii sale a fost ajutat de Meletie Sirig, care a făcut o spiciuire în grecește din scrierile juriconsultului italian Prosper Farinacci, Farinascu (=Φαρινάσκου) și că această spiciuire a fost apoi tălmăcită în românește de Eustratie Logofătul.

Să cercetăm mai de aproape aceste spuse.

1. In ce privește ajutorul dat de Meletie Sirig lui Vasile Lupu la alcătuirea Cărții de învățatură.

D-nul N. Iorga zice³⁾: «Cine erau oare acei «dascăli și filosofi», care «au scos den cărți elinești și lătimești toate tocmealele ceale bune și giudeațele celor buni creștini și svinți Impărați»? Era Eustratie Logofătul și un cunosător de carte apuseană? Ori Grigore Ureche, care știă latinește, cum se vede din compilația de cronică a acestui fost școlar al așezămintelor polone, a stat în ajutor tovarășului său de dregătorie și prietenului său? Dar Ureche nu eră lămurit în ce privește literatura latină a Italiei. Și el nu putea traduce pasajii latine ca acelea ce se văd traduse, și bine

cités plus haut devaient être complétées et corrigées. Ces critiques étant en étroite relation avec celles que—nous avait-on dit—nous avait adressées M. Peretz, nous n'avons pas répondu non plus à M. Iorga, attendant que M. J. Peretz publiât d'abord toutes ses observations.—Enfin au mois de juillet 1915, le numéro jubilaire de l'«Arhiva», organe de la Société scientifique et littéraire de Iassy, ayant été mis en vente, nous y trouvâmes publié l'ouvrage de M. J. Peretz sur «Le Code de Basile Lupu et ses sources grecques». C'est donc maintenant à peine que nous avons pris connaissance de toutes les critiques qui nous avaient été adressées par ce dernier et que nous sommes en mesure par conséquent de lui répondre ainsi qu'à M. N. Iorga.

CHAPITRE I

M. N. Iorga, dans la communication qu'il a faite à l'Académie roumaine le 4 Octobre 1913, sur «Basile Lupu envisagé comme successeur des Empereurs d'Orient en tant que protecteur du Patriarcat de Constantinople et de l'Eglise orthodoxe»¹⁾, s'occupe aussi de la législation de ce Prince connue sous le nom de «Livre roumain de préceptes extraits des lois impériales». Il cite à cette occasion deux de nos ouvrages, «Anciennes lois roumaines et leurs sources» et «Le Code de Basile Lupu et Prosper Farinaccius»²⁾, et il affirme que dans la confection de son «Livre de préceptes» Basile Lupu a été aidé par Meletie Sirig qui aurait écrit d'abord en langue grecque un extrait des ouvrages publiés en langue latine par le juriste italien Farinacci, Farinascu (Φαρινάσκου); il ajoute que cet extrait a été traduit ensuite en roumain par Eustrate.

Examinons de plus près ces affirmations:

1. En ce qui concerne le concours prêté par Meletie Sirig à Basile Lupu pour l'élaboration du «Livre de préceptes».

M. N. Iorga dit³⁾: «Quels étaient ces «maîtres et ces philosophes» qui «ont extrait des livres helléniques et latins toutes les bonnes ordonnances et tous les arrêts des bons chrétiens et saints Empereurs?». Eustrate le Logothète possédait-il aussi une culture occidentale? Ou bien est-ce Grégoire Ureche—lequel connaissait le latin, ainsi qu'il résulte de la compilation de chroniques dont cet ancien élève des écoles polonaises est l'auteur—qui est venu en aide à son collègue et ami? Mais Ureche n'avait guère de notions précises en ce qui concerne la littéra-

¹⁾ V. Extrasul din Analele Academiei Române, t. XXXVI, Memoriile Secțiunii Istorice, No. 8, 1913.

²⁾ V. N. Iorga, l. c. p. 8, n. 3.

³⁾ V. N. Iorga, l. c., pag. 9 și 10.

¹⁾ V. L'extrait des Annales de l'Académie roumaine, Tome XXXVI, Mémoires de la Section historique, No. 8, 1913.

²⁾ V. N. Iorga, l. c. p. 8, n. 3.

³⁾ V. N. Iorga, l. c. p. 9 et 10.

traduse, la cap. 77.—La suirea pe scaun a Mitropolitului Varlaam, în 1632, cuvântarea eră ținută însă—și Eustratie pomenește faptul în manuscrisul său—de Meletie Sirigul, marele teolog al greșității timpului, protosinghelul Bisericii celei Mari, dușmanul calvinilor, fostul ucenic al școlilor pentru Greci din Italia Papei. Dela începutul Domniei lui Vasile, el rămase pe lângă acesta, care stăruie ca el să fie ridicat, la Maiu 1639, în scaunul «Proilavului» (al Brăilei și Ismailului), traducându-i-se de dânsul Vieața Sfântului Ioan dela Suceava (1646—9) și o carte contra Islamului (1635), pe când lucră alte tratate pentru Moscova, unde autoritatea lui eră foarte respectată.—Nu vom greși atribuind acestuia și ajutorul la alcătuirea operei legislative cu care Vasile eră să se împodobească. Și rolul lui pare a fi fost și mai mare decât al celui care alege și orânduiește materialele unei compilații.... Prefacerea din această limbă (adică latinească) în grecește, pentru ca după grecește să lucreze apoi Logofătul moldovean, n'o putea face decât Sirigul: cunoștințele lui Grigore Ureche n'ar fi dat nici într'un chip, prin traducerea directă din latinește în românește, textul pe care-l avem, iar îndemnul lui Vasile Vodă cătră Iesuiți de a-i face școală latinească rămăsese până în 1647 fără folos».

Dar, părerea, că Vasile Lupu a fost ajutat la alcătuirea «Cărții de învățătură» de Meletie Sirig, a fost roșită pentru întâia oară încă dela anul 1888 de către Constantin Erbiceanu, care spune ⁴⁾: «Noi cunoaștem, că legile civile imprimate de Vasile Lupu sunt traduse de *Meletie Sirig*, din limba veche greacă în cea vorbitoare și din aceasta în românește de logofătul Eustratie și acomodate numai vechiului obicei al țării. A tradus (Meletie Sirig) zice Patriarhul Dosoteiu și explicarea lui Origen la Epistola cătră Romani din latinește în grecește și scrierea lui Ioan Cantacuzen, Impăratul Romeilor, cea contra etnicilor și Institutele lui Justinian și Prescurtarea de legi a Impăraților Leon și Constantin din limba elină (veche) le-a tradus în limba vorbitoare prin îndemnul lui Vasile Vodă».

Această părere din anul 1888 a lui Constantin Erbiceanu a fost avută în vedere de d-l Ale-

ture latine *de l'Italie* et il n'aurait pas été capable de traduire des passages latins comme ceux qui sont traduits—et très bien même—au chapitre 77.—Lors du sacre du Métropolit Varlaam, en 1632, ce fut Meletie Sirig, le grand théologien du monde grec de l'époque, le vicaire général de la Grande Eglise, l'ennemi des calvinistes, l'ancien élève des écoles pour les grecs de l'Italie papale, qui prononça le discours de circonstance—et Eustrate mentionne le fait dans son manuscrit. Depuis le début du règne de Basile Lupu, Sirig demeure auprès de ce Prince, grâce à la protection duquel il est élevé, en mai 1639, au rang de Proilave (des provinces de Braïla et d'Ismaïlia) et pour lequel il traduit la Vie de Saint-Jean de Suceava (1646-9) ainsi qu'un livre contre l'Islam, en même temps qu'il travaillait à d'autres traités pour le compte de Moscou où il jouissait d'une grande autorité.—Nous ne nous tromperons donc pas en attribuant aussi à Sirig une part à l'oeuvre législative dont Basile Lupu allait se parer». «...Sirig seul était capable de faire la traduction de cette langue (le latin) en grec, de façon à permettre ensuite au Logothète Moldave de travailler d'après le texte grec. Les connaissances de Grégoire Ureche n'auraient jamais suffi, par une traduction directe du latin en roumain, à nous donner un texte comme celui que nous possédons et, quant aux sollicitations adressées par Basile Lupu aux Jésuites, pour les décider à ouvrir une école latine, elles étaient demeurées jusqu' en 1647 sans résultat».

L'opinion selon laquelle Meletie Sirig aurait aidé Basile Lupu dans l'élaboration de son «Livre de préceptes» a été énoncée pour la première fois lès 1888 par Constantin Erbiceanu qui dit ⁴⁾: «Nous savons que les lois civiles imprimées par Basile Lupu ont été traduites par *Meletie Sirig* du grec ancien en grec moderne et de cette dernière langue en roumain par le logothète Eustrate. Elles ont simplement été accomodées aux anciennes contumes du pays. Il (Meletie Sirig) a aussi traduit—dit le Patriarche Dosithée—du latin en grec, l'Explication d'Origène à l'Epître aux Romains et, sur les exhortations de Basile Lupu, du grec ancien en grec parlé l'ouvrage de Jean Cantacuzène, Empereur des Byzantins, contre les Ethniques, ainsi que les Institutes de Justinien et l'Abrégé des Lois des Empereurs Léon et Constantin».

L'opinion énoncée en 1888 par Constantin Erbiceanu a été prise en considération en 1891 par

⁴⁾ V. C. Erbiceanu, Cronicarii Greci, București, 1888, pag. XI și notele 2 și 3.

⁴⁾ V. C. Erbiceanu, Les Chroniqueurs grecs, Bucarest 1888, p. XI et les notes 2 et 3.

xandru Xenopol în anul 1891, când, în volumul IV din Istoria Românilor, îndeletnicindu-se cu așezămintele juridice ale țărilor noastre și ajungând să vorbească despre legiuirea lui Vasile Lupu, zice ⁵⁾: «Traducerea lui Evstratie se făcuse după un text pus pe limba apla de *Meletie Sirig* a originalului elin al institutelor lui Justinian și al prescurtării legilor împăraților Leon și Constantin, pe care text Sirigos îl lucruse după indemnul lui Vasile Lupu. Vezi introducerea patriarhului de Ierusalem Dosofteiu la Cartea lui Meletie Sirigos contra Calvinilor, tipărită în București în 1690 ap. C. Erbiceanu, Cronicarii greci, care au scris despre Români în epoca fanariotă, București, 1890, pag. XI».

De asemenea și noi am ținut seamă de părerea lui Constantin Erbiceanu și am vorbit de ea în două din lucrările noastre și anume: a) În «Istoria dreptului românesc», după ce cităm în întregime «Prefața» Cărții de învățătură, adăogăm ⁶⁾: «Faptul amintit aci, că Vasile Lupu «a găsit oameni ca aceia, dascăli și filozofii, de-au scos din cărți elinești și latinești toate tîcmealele ceale bune și giudeațele celor buni creștini și svinți împărați», este întărit de cele ce spune Patriarhul Dosoteiu în prefața, pe care o face la Cartea lui Meletie Sirigos din 1690 și în care arată rîdnicia literară a acestuia, zicând: «A tradus și explicarea lui Origen la Epistola către Romani din latinește în grecește și scrierea lui Ioan Cantacuzen, Împăratul Romeilor, cea contra etnicilor și Instituțiunile lui Justinian și Prescurtările juridice ale împăraților Leon și Constantin le-a tradus din limba elinească în limba cea vorbită, îndemnat fiind de Vasile Voievod. (Cf. Constantin Erbiceanu, Cronicarii Greci, București, 1888, pag. XI, notele 2 și 3).—b) În «Pravila lui Vasile Lupu și Prosper Farinaccius» spunem deasemenea ⁷⁾, că Vasile Lupu «cu multă slăruință caută mai întâi «prin multe țări» și după multă osteneală izbuteste să găsească profesori și filozofi, poligloți și cunoscători ai legilor «*patriarum*» printre care era și *Meletie Sirigos*, pe care apoi îi însărcinează, ca numai din Βασιλικά de odinioară, ci din cărți elinești și latinești, adică și din alte izvoare de drept, să scoată toate tîcmealele ceale bune și

M. Alexandre Xenopol qui, dans le volume IV de l'Histoire des Roumains, s'occupant des institutions juridiques des Pays roumains et parlant de la législation de Basile Lupu, s'exprime en ces termes ⁵⁾: «La traduction d'Eustrate avait été faite en se servant d'un texte traduit en langue usuelle par *Meletie Sirigos* d'après l'original grec des Institutes de Justinien et de l'Abrégé des Lois des Empereurs Léon et Constantin, texte que Sérigos avait traduit sur la demande de Basile Lupu. Voir l'introduction du Patriarche de Jérusalem Dosithée au livre de Meletie Sirigos contre les Calvinistes, imprimé à Bucarest en 1690, apud C. Erbiceanu, Les chroniqueurs grecs qui ont parlé des Roumains pendant l'époque phanariote, Bucarest, 1890, p. XI».

Nous aussi nous avons tenu compte de l'opinion de Constantin Erbiceanu et nous en avons parlé dans deux de nos ouvrages: a) Dans «l'Histoire du droit roumain», 1908, nous disons ⁶⁾: «Le fait relaté dans la «Préface» du «Livre de préceptes», à savoir que Basile Lupu a trouvé «des grands maîtres et des grands philosophes qui ont extrait de livres helléniques et latins toutes les bonnes ordonnances et tous les arrêts des bons chrétiens et saints empereurs» est confirmé par le Patriarche Dosithée dans sa Préface au livre de Meletie Sirigos de 1690, préface où il montre l'activité littéraire de ce dernier en disant: «Il a traduit aussi du latin en grec l'Explication d'Origène à l'Épître aux Romains et, sur la demande de Basile Lupu, du grec ancien en grec usuel, l'Épître de Jean Cantacuzène, Empereur des Byzantins, contre les Ethniques, de même que les Institutions de Justinien et les Abrégés juridiques des Empereurs Léon et Constantin (cf. Constantin Erbiceanu, Les chroniqueurs grecs, Bucarest, p. XI, notes 2 et 3). b) Dans «Le Code de Basile Lupu et Prosper Farinaccius», 1909, nous disons également ⁷⁾ que Basile Lupu «avec beaucoup de persévérance cherche d'abord dans «bien des pays» et réussit enfin au prix de mille efforts à trouver des professeurs et des philosophes, des polyglottes et des connaisseurs des lois «*patriarum*», parmi lesquels se trouvait aussi Meletie Sirigos. Il les chargea ensuite d'extraire «toutes les bonnes ordonnances» et toutes les sentences des Empereurs contenues non-seulement dans les anciennes Βασιλικά mais aussi dans les «livres helléniques et latins», soit dans d'autres sources du droit. Ils eurent

⁵⁾ V. A. D. Xenopol, Istoria Romînilor, vol. IV, Iași, 1891, pag. 167, n. 7.

⁶⁾ V. Istoria Dreptului românesc, partea I, Izvoarele, București, 1908, pag. 138, No. 124.

⁷⁾ Vezi Pravila lui Vasile Lupu și Prosper Farinaccius, romanistul italian, București, 1909, pag. 7—9, notele 7 și 10.

⁵⁾ V. A. D. Xenopol, Histoire des Roumains, Vol. IV, Jassy, 1891, p. 167, n. 7.

⁶⁾ V. Histoire du Droit Roumain, I-ère Partie, Sources, Bucarest, 1908, p. 138, No. 124.

⁷⁾ V. Le Code du Basile Lupu et Prosper Farinaccius, le romaniste italien, Bucarest, 1909, pp. 7 et 8, notes 7 et 10

și toate hotărârile împăraților sau după cum spune Cantemir «să adune la un loc toate regulele de drept, atât cele scrise cât și cele nescrise»... și că «De aci (adică din *Praxis et theoricæ criminalis* a lui Farinaccius) putea Vasile Lupu prin oameni specialiști să spicuiască tot, ce-i era trebuitor pentru îndestularea nevoilor juridice ale țării sale. Afară de aceasta, din spusele patriarhului Dosoteiu mai știm, că *Meletie Sirigos*, îndemnat de Vasile Lupu a tradus Instituțiunile lui Justinian și *ἐκλογὴ τῶν νόμων* a împăraților Leon și Constantin, așa că spicuirea de mai sus ar fi putut fi complectată și cu rândueli luate din aceste din urmă traduceri», și trimetem la lucrarea lui C. Erbiceanu, *Cronicarii Greci*.

Așa dar, Constantin Erbiceanu cu 25 de ani mai înaintea d-lui N. Iorga a fost de părerea, că *Meletie Sirigul* a ajutat pe Vasile Lupu la alcătuirea Cărții de învățătură. Părerea această găsim-o, delă 1891, și în *Istoria Românilor* a d-lui Xenopol, trebuia să fie cunoscută cel puțin de istoricii și juriștii noștri, precum și de oricine se îndeletnicește mai de aproape cu vechiul drept românesc. Totuș d-l N. Iorga, la 1913, nu pomeneste nimic de pre ea! De ce?—Mai mult decât atâta: Oricare scriitor care râvnește să complecteze pe altul, trebuind să țină seamă, dacă nu de toate lucrările acestuia, cel puțin de acelea, pe care le-a citat, urmează, că d-l N. Iorga, care citează ⁸⁾ lucrarea noastră «*Pravila lui Vasile Lupu și Prosper Farinaccius*», în care, după cum s'a văzut mai sus, trimetem la părerea lui Constantin Erbiceanu și arătăm și părerea noastră, că *printre* dascălii și filosoffii, care au spicuit *Cartea de învățătură era și Meletie Sirigos* ⁹⁾, trebuia să țină samă de aceste păreri; totuș d-sa nu pomeneste nimic despre aceste păreri! De ce?

Dar, părerea, că *Meletie Sirigul* ar fi fost *singurul*, care a ajutat pe Vasile Lupu la alcătuirea întregii Cărți de învățătură, nu-i la adăpost de orice îndoială.

Mai întâi, intrucât *Meletie Sirigul* a fost în Moldova delă 1632 și, după părerea chiar a domnului N. Iorga, a rămas pe lângă Vasile Lupu delă începutul domniei acestuia ¹⁰⁾, dacă el ar fi fost *singurul* spicuitor al lui Vasile, pentru ce în «Prefața» Cărții de învățătură se spune, că Domnitorul «*cu multă osrădie s-au nevoit, de-au*

pour mission, comme dit Cantémir, de «rassembler dans un même ouvrage toutes les règles de droit, tant écrit que non écrit» et que «C'est de cette source (c'est-à-dire de la *Praxis et theoricæ criminalis* de Farinaccius) que, avec le concours de spécialistes compétents, Basile Lupu pouvait extraire tout le matériel qui lui était nécessaire pour satisfaire aux besoins juridiques de son pays. En outre, d'après les dires du patriarche Dosithée, nous savons encore que *Meletie Sirig*, sur les exhortations de Basile Lupu, a traduit les Institutions de Justinien et *ἐκλογὴ τῶν νόμων* des empereurs Léon et Constantin, de sorte que l'extrait dont nous parlons plus haut aurait pu être complété aussi par des dispositions législatives prises dans cette dernière traduction» et nous renvoyons à l'ouvrage de M. C. Erbiceanu sur «*Les Chroniqueurs grecs*».

Ainsi donc, Constantin Erbiceanu, 25 ans avant M. N. Iorga, a été d'avis que *Meletie Sirig* a aidé Basile Lupu à la confection du «*Livre de préceptes*». Etant donné que cette opinion figure aussi depuis 1891 dans l'*Histoire des Roumains* d'Alexandre Xenopol, elle aurait dû être connue tout au moins par nos historiens et nos juristes, ainsi que par tous ceux qui s'occupent de plus près des questions de droit roumain et elle aurait dû être citée par eux. Malgré cela M. N. Iorga, en 1913, n'en fait pas la moindre mention! Pourquoi?—Bien plus encore: tout écrivain qui aspire à compléter les autres doit tenir compte — sinon de tous les travaux de ces derniers — mais tout au moins de ceux qu'il cite. Il s'ensuit logiquement que M. N. Iorga — qui cite ⁸⁾ notre ouvrage «*Le Code de Basile Lupu et Prosper Farinaccius*» dans lequel nous renvoyons à l'opinion d'Erbiceanu et où nous exprimons clairement aussi notre propre manière de voir en disant que *Meletie Sirig se trouvait également parmi les maîtres et les philosophes qui ont extrait le «Livre de préceptes»* ⁹⁾, — aurait dû tenir compte de ces opinions. Il les passe néanmoins sous silence! Pourquoi cela?

En outre, l'opinion selon laquelle *Meletie Sirig* aurait été le *seul* qui ait aidé Basile Lupu à élaborer tout son Livre de préceptes n'est pas de nature à ne laisser subsister aucun doute.

Tout d'abord, si *Meletie Sirig*, ainsi que M. N. Iorga lui-même le reconnaît ¹⁰⁾, se trouvait en Moldavie depuis 1632 et s'il est demeuré auprès de la personne de Basile Lupu depuis le commencement de son règne, comment se fait-il alors que, dans la «*Preface*» du «*Livre de préceptes*», on vienne nous dire que ce Prince «*s'est empressé*

⁸⁾ Vezi N. Iorga, l. c. pag. 8, nota 3.

⁹⁾ Vezi mai sus nota 7.

¹⁰⁾ Vezi N. Iorga, l. c. pag. 9, nota 5—7.

⁸⁾ V. N. Iorga, l. c. p. 8, n. 3.

⁹⁾ V. plus haut n. 7.

¹⁰⁾ V. N. Iorga, l. c. p. 9, n. 5—7.

găsit oameni ca aceia, dascăli și filosofilor? Vasile Lupu, având dela începutul domniei pe lângă dânsul pe Meletie Sirigul, ar fi trebuit să nu fi avut nevoie să caute prin multe țări, până ce să găsească pe spicuitorul dorit! Apoi, dacă Sirigul ar fi fost *singurul* spicuitor domnesc, pentru ce tot în «Prefața» Cărții de învățătură se întrebuițează *pluralul*, spunându-se «până... au găsit oameni ca aceia, *dascăli și filosofi*»¹¹⁾ și nu *singularul*? În sfârșit, dacă până la 4 Mai 1646, când s'a tipărit Cartea de învățătură, Sirigul ar fi făcut spicuirea din lucrările latinești ale lui Farinaccius și ar fi tălmăcit-o în grecește, pentru ce după 44 de ani, adică la 1690, patriarhul Dosoteiu, vorbind de tălmăcirile făcute de Sirig din latinește în grecește, nu știe nimic de acea spicuire și nu pomenește decât de explicarea lui Origen la epistola către Romani¹²⁾. — Toate aceste nepotriviri ne-au îndemnat, încă dela 1909, să zicem numai, că Vasile Lupu a izbutit să găsească profesori și filosofi, «*printre care era și Meletie Sirig*»¹³⁾. Și credem, că e mai nimerit să păstrăm acest chip de rostire, până ce alte știri decât acelea, pe care le avem azi, ne vor veni în ajutor, ca să deslegăm neîndoelnic cestiunea aceasta!

2. *In ce privește alcătuirea Cărții de învățătură din o spicuire făcută mai întâi în limba grecească și apoi tălmăcită în românește.*

D-l N. Iorga zice¹⁴⁾: «după prelucrarea cunoscutelelor *Νόμοι γεωργικοί*, *leges colonariæ*, regulament privitor la relațiile agrare, redactat în veacul (al) VIII (-lea), după o lungă înșirare a tuturor vinilor și pedepselor, în care, din partea noastră, am crede mai curând, că s'a întrebuițat un *original grec*, traducându-l, decât că s'a preluerat, în așa chip în cât să nu se mai recunoască adesea, un *original latin*». — Tot d-l N. Iorga ne spune, ce înțelege prin acel «*original grec*», zicând mai departe¹⁵⁾: «Și rolul lui (adică a lui Meletie Sirig) pare a fi fost și mai mare decât al celui care alege și orânduiește materialele unei compilații, — și aici orânduirea a fost grea, trebuind să se culeagă din deosebite părți ale lucrării vesti-

et s'est donné le peine de faire des recherches dans bien des pays jusqu'à ce qu'avec l'aide de Dieu, il avait trouvé de grands maîtres et de grands philosophes? Du moment où il avait auprès de lui Meletie Sirig depuis le commencement de son règne, Basile Lupu n'aurait pas dû avoir besoin de faire des recherches dans nombre de pays pour trouver le compilateur désiré! Et puis, si Meletie Sirig avait réellement été le *seul* compilateur du Prince, pourquoi, dans la «Préface» dont nous parlons, a-t-on employé le *pluriel* en disant «de *grands maîtres* et de *grands philosophes*»¹¹⁾ et non pas le *singulier*? Enfin, si jusqu'au 5 Mai 1646, quand a paru le «Livre de préceptes», Sirig avait compilé les écrits latins de Farinaccius et les avait traduits en grec, pourquoi donc, 44 ans plus tard, c'est-à-dire en 1690, le Patriarche Dosithée, en parlant des traductions de Sirig du latin en grec, ne cite-t-il pas cette compilation et mentionne-t-il seulement «Le commentaire d'Origène à l'Épître aux Romains»?¹²⁾. — Ce sont tous ces défauts de concordance qui, dès 1909, nous ont conduit à dire que Basile Lupu a réussi à trouver des maîtres et de philosophes «*parmi lesquels se trouvait aussi Meletie Sirig*»¹³⁾. Et nous croyons qu'il est plus prudent de conserver cette manière de s'exprimer aussi longtemps que d'autres éléments nouveaux ne nous viendront pas en aide pour résoudre cette question de façon indubitable.

2. *En ce qui concerne la confection du Livre de préceptes d'après un extrait écrit primitivement en langue grecque et traduit ensuite en roumain.*

M. N. Iorga dit¹⁴⁾: «Après l'adaptation des fameuses *Νόμοι γεωργικοί* *leges colonariæ*, qui était un règlement relatif aux relations agraires, rédigé au VIII-ème siècle, après une longue énumération de tous les délits et de toutes les peines, travail pour lequel, en ce qui nous concerne, nous serions enclin à croire que l'on s'est plutôt servi d'un *original grec* qui a été traduit, que d'un *original latin* qui aurait été transformé au point de devenir souvent méconnaissable». Et c'est toujours M. N. Iorga qui nous dit plus loin ce qu'il entend par cet «*original grec*»¹⁵⁾: «Et son rôle (c'est-à-dire de Meletie Sirig) semble avoir été plus important que de choisir et de classer les matériaux d'une compilation, — travail difficile d'ailleurs, car il fallait faire des extraits de différentes parties de l'ouvrage du célèbre juriste italien de façon à

¹¹⁾ Că printre spicuitori a fost și unul, care era filosof, am încercat s'o dovedim în «*Din privilegiile filosofilor în dreptul vechiu românesc*, 1910».

¹²⁾ Vezi mai sus nota 3.

¹³⁾ Vezi mai sus nota 8.

¹⁴⁾ Vezi N. Iorga, l. c., pag. 8.

¹⁵⁾ V. N. Iorga, l. c. pg. 9 și 10.

¹¹⁾ Dans notre ouvrage sur «*Les privilèges des philosophes dans le droit roumain ancien*, 1910», nous avons essayé de démontrer que, parmi les compilateurs, il y a eu aussi un philosophe.

¹²⁾ V. plus haut n. 4.

¹³⁾ V. plus haut n. 7.

¹⁴⁾ V. N. Iorga, l. c. p. 8.

¹⁵⁾ V. N. Iorga, l. c. p. 9, n. 10.

tului jurist italian pentru a înjghebă, după o voluminoasă carte de teorie juridică, un manual pentru judecători în pricini criminale. Eustratie spune lămurit în prefața «Cărți de învățatură» că el s'a mărginit «a scoate aciaste Pravile și a le tălmăci den scrisoare grecească pe limbă românească, ca să poată înțelege toți». Deci *nu* din latinește».

Deci, acel «*original grec*» nu-i altceva de cât tălmăcirea din latinește în grecește făcută de Sirig din serierile lui Farinaccius. Dacă aceasta e părerea d-lui N. Iorga, atunci suntem îndrituiți să-l întrebăm: Dar cine a susținut vreo dată, că Eustratie a tălmăcit din latinește?

Incepând încă dela 1908 noi în totdeauna am spus, că spicuirea atât din latinește, cât și din elinește a fost făcută mai întâi în grecește și apoi tălmăcită în românește! În adevăr: a) În «Istoria dreptului românesc» zicem¹⁶⁾: După ce această spicuire a fost alcătuită în limba grecească, Eustratiu, însărcinat de Domnitor, a tălmăcit-o în limba românească. b) În «Pravila lui Vasile Lupu și Prosper Farinaccius», vorbind de un paragraf fără de înțeles, spunem¹⁷⁾: «Lipsa de înțeles se datorește poate împrejurării, că spicuirea a fost alcătuită întâi în limba grecească nouă și că Eustratie... a greșit la tălmăcire». c) În «Introducerea» la «Legi vechi românești și izvoarele lor», spunem privitor la «Prefața» Cărții de învățatură¹⁸⁾: «Din cele de mai sus urmează, că Vasile Lupu a însărcinat pe mai mulți învățați, ca din cărțile latinești și elinești, care pe vremea sa se numeau pravile împărătești, să spicuească toate rânduelile și hotărârile împăraților creștini, că spicuirea aceasta a fost făcută de acei învățați în limba grecească și că Istrati, fost logofăt, a tălmăcit-o în limba românească».

De asemenea în «Prefața traducătorului» la «Legi vechi românești și izvoarele lor», d-l Albert Patrogné, vorbind de greșelile de limbă cuprinse în Cartea de învățatură, zice¹⁹⁾, că pe lângă greșelile, pe care le va fi făcut Eustratie, «traducând din grecește în românește, mai sunt și acelea, pe care le va fi făcut de asemenea traducătorul de mai înainte din latinește în grecește».

Atât «Pravila lui Vasile Lupu și Prosper Farinaccius», cât și «Legi vechi românești și izvoarele lor» sunt citate de d-l N. Iorga²⁰⁾. În

composer, d'après un volumineux livre de théorie juridique, un manuel à l'usage des juges dans les affaires criminelles. Eustrate dit clairement dans la Préface du «Livre de préceptes» qu'il s'est borné «à extraire ces lois et à les traduire du grec en roumain, pour que tous pussent les comprendre». Il ne les a donc *pas* traduites du latin. Sirig seul pouvait faire cette traduction du latin en grec pour permettre ensuite au Logothète moldave de travailler d'après le texte grec».

Ainsi donc cet «*original grec*» n'est autre chose que la traduction du latin en grec, par Sirig, des œuvres de Farinaccius. Si telle est l'opinion de M. N. Iorga, alors nous sommes en droit de lui demander: Mais qui a jamais prétendu qu'Eustrate ait traduit directement du latin?

Depuis 1908 nous avons toujours soutenu que la compilation aussi bien des ouvrages latins que des ouvrages grecs a d'abord été faite en grec et traduite ensuite en roumain. Et en effet: a) Dans l'«Histoire du droit roumain» nous disons¹⁶⁾: «Après que cet extrait eût été rédigé en langue grecque, Eustrate, chargé par le Prince, le traduisit en langue roumaine». b) Dans «Le Code de Basile Lupu et Prosper Farinaccius» parlant d'un paragraphe incompréhensible, nous disons¹⁷⁾: «Le manque de clarté est probablement dû à la circonstance que cet extrait a été d'abord composé en langue grecque moderne et qu'Eustrate a commis une faute de traduction». — c) Dans l'«Introduction» aux «Anciennes lois roumaines et leurs sources» nous disons¹⁸⁾: «De ce qui précède il s'ensuit que Basile Lupu a chargé plusieurs savants d'extraire des ouvrages latins et grecs qui étaient désignés à l'époque sous le nom de Lois impériales, toutes les dispositions et les sentences des Empereurs chrétiens, que cette compilation a été faite par ces savants en langue grecque et que Istrati, ancien logothète, l'a traduite ensuite en langue roumaine».

De même, dans la «Préface du traducteur» aux «Anciennes lois roumaines et leurs sources» M. Albert Patrogné, parlant des fautes de langue qu'on trouve dans «Le livre de préceptes» dit¹⁹⁾ qu'à côté des fautes qu'Eustrate a bien pu faire «en traduisant du grec en roumain, il faut aussi ajouter celles qu'a pu commettre le traducteur antérieur du latin en grec».

M. N. Iorga cite²⁰⁾, aussi bien «Le Code de Basile Lupu et Prosper Farinaccius» que les «Anciennes lois roumaines et leurs sources».

¹⁶⁾ V. Istoria dreptului românesc, cit. pg. 138/139, No. 125.

¹⁷⁾ V. Pravila lui Vasile Lupu și Prosper Farinaccius, cit. pg. 63, No. 46 în fine.

¹⁸⁾ V. Legi vechi românești și izvoarele lor, cit. pg. F, c în fine.

¹⁹⁾ *Ibidem*, pg. C.

²⁰⁾ V. N. Iorga, l. c., pg. 8 n. 3.

¹⁶⁾ V. l'«Histoire du droit roumain», cit. pp. 138/139, No. 125.

¹⁷⁾ V. «Le Code de Basile Lupu et Prosper Farinaccius», cit. p. 63, No. 46 în fine.

¹⁸⁾ V. Anciennes lois roumaines et leurs sources, cit. p. F. c. în fine.

¹⁹⁾ *Ibidem*, p. C.

²⁰⁾ V. N. Iorga, l. c., p. 8, n. 3.

aceste lucrări se spune foarte lămurit, nu o dată, ci de trei ori, că spicu rea a fost făcută întâi în grecește și apoi tălmăcită în românește. Totuș d-l N. Iorga găsește cu cale nu numai să ne îndrepteze «Deci nu din latinește», dar și să sublineze pe «nu»!

3. *In ce privește scrierea numelui jurisconsultului italian.*

D-l N. Iorga zice²¹⁾: «traducerea foarte liberă și plină și ea de culoare locală unei părți din vasta prelucrare latină de drept roman a lui Prosper Farinacci, «Farinascu (= Φαρινάσκου), carele au strâns toate pravilele ceale împărătești și încă să ispiți și să nevoi cu învățatură că aceea să cunoască, care pravile și obiceiaie să socotese la oblastiele creștinești a toată lumea» (cap. 66, 78)».

Dar, în Cartea de învățatură, cap. 66, paragraful 8 (nu 78) numele jurisconsultului e scris cu litere chirilice «Φαρινάσκς»²²⁾. Pe ce se bizue d-l N. Iorga, ca să scrie acest nume cu litere grecești?!

* * *

Pe temeiul celor de mai sus suntem îndreptățiți să încheiem zicând: Deși din chipul de rostire și de subliniere al d-lui N. Iorga, reiese, că d-sa crede, că e nevoie să complecteze și să îndrepteze cele spuse de noi despre legiuirea lui Vasile Lupu, totuș lucrările noastre dovedesc cu prisosință și vădit, că aceasta nu era de nevoie! Și, e neindoelnic, că astfel de complectări și îndreptări nici n'ar fi fost făcute, dacă lucrările noastre ar fi fost nu numai citate, dar și cetite!

S. G. LONGINESCU

Profesor de Drept Roman la Universitatea din București

²¹⁾ N. V. Iorga, l. c. p. 8

²²⁾ V. Originalul Cărții românești de învățatură, p. 163 verso.

Dans ces ouvrages, ainsi qu'il résulte de ce qui précède, nous disons très-clairement, non pas une seule fois, mais trois fois, que la compilation a d'abord été écrite en langue grecque et n'a été traduite qu'ensuite en roumain. Malgré cela, M. N. Iorga trouve bon, non seule ment de nous corriger, en disant «*Donc pas du latin*», mais encore de souligner le «pas».

3. *En ce qui concerne l'ortographe du nom du jurisconsulte italien.*

M. N. Iorga dit²¹⁾: «la traduction, très libre et pleine elle aussi de couleur locale, d'une partie du vaste traité latin de droit romain de Prosper Farinacci, «Farinascu (= Φαρινάσκου), qui avait réuni toutes les lois impériales et qui s'occupa aussi de connaître les lois et les coutumes des différents peuples chrétiens du monde entier» (chap. 66, 78)».

Dans le «Livre de préceptes» chap. 66, paragrafe 8 (et non 78) le nom du jurisconsulte est écrit en lettres cyrilliques «Φαρινάσκς»²²⁾. Sur quoi s'appuie donc M. N. Iorga pour écrire ce nom en lettres grecques?

* * *

Nous fondant sur ce qui précède nous avons tout le droit de conclure en disant: Bien que, de la manière de s'exprimer et de celle de souligner de M. N. Iorga, il résulte qu'il croit nécessaire de compléter et de rectifier ce que nous avons dit de la législation de Basile Lupu, nos ouvrages eux-mêmes prouvent toutefois amplement et avec évidence, que cela n'était aucunement «nécessaire»! Et il est hors de doute que de pareils compléments et rectifications n'auraient pas été faits si, tout en citant nos ouvrages, ou les avait aussi lus!

²¹⁾ V. N. Iorga, l. c. p. 8.

²²⁾ V. L'Original du «Livre roumain de préceptes, p. 163 verso.

REZUMATELE JURISPRUDENTEI INALTEI NOASTRE CURTI DE CASATIE

CASATIE S. II

Cererea făcută de d-l Procuror general de pe lângă C. de apel Craiova de a se regulă competența asupra cererii de contopire de pedepse făcută de condamnatul Ion M. Bera. Ministerul public prin d-l Procuror M. Vidrașcu.

Pedepse. — Executare. — Contopire. — Aplicarea art. 40 c. penal.

Dispozițiunile art. 40 c. penal au a se aplica numai atunci când diferitele crime sau delicta comise de un inculpat se judecă deodată, dar și în cazul când ele fiind comise înainte de ori-ce condamnare, au fost judecate deosebit și sunt de executat diferite hotărâri condamnatoare, de oare ce pozițiunea condamnatului nu poate fi

schimbată dacă el n'a invocat cu ocazia celei din urmă judecăți dispozițiunile art. 40 c. penal.

Așa fiind, condamnatul are dreptul să reclame contra executării unei pedepse, dacă prin acea executare s'ar violă principiul din art. 40 c. penal, iar această reclamațiune trebuie să se îndrepteze la instanța care a pronunțat cea de a doua pedeapsă, de oarece numai această instanță este competență să cerceteze dacă pedeapsa ce a pronunțat trebuie să nu fie absorbită de cealaltă pedeapsă pronunțată anterior și numai după o primă condamnățiune poate fi vorba de contopire de pedeapsă. (Cas. II. decizia penală 967 din 14 Aprilie 915, prin care s'a regulat competența și s'a trimis judecata cererii de contopire la Curtea cu jurați din județul Dolj).